

Kvarteret Argus i Stockholm.

Synholius

För några år sedan uppsöktes jag en dag av en arkitekt, vilken önskade min medverkan till en festskrift, som skulle utkomma, då källaren Fredens nyrestaureerade lokal bleve färdig och kunde tagas i anspråk. Det avtalades, att jag skulle sammanskriva en liten utredning över kv. Argus, vilket jag förklarade mig villig att göra utan honorar på det villkor, att jag finge några tryckta friexemplar av min uppsats att dela ut bland vänner och bekanta. Till en början var meningen att endast taga med den äldre tiden, eftersom jag av hälsoskäl blott obetydligt kunde göra arkivbesök för att komplettera tiden efter 1520, men då konstnären Zorn önskade få med även den senare tiden och lämnade ett litet bidrag till en del avskrivningsarbeten, utarbetade jag nedanstående uppsats. Det skedde år 1919, och i början av det följande året var den fullt färdig. Emellertid dog Zorn 1920, och det lyckades mig icke att få utredningen tryckt. Orsaken var den gamla vanliga: det var ont om pengar och dyrbart att trycka. Festskriften skulle inhiberas.

Hur förargligt det än var, fanns det ingenting annat att göra än att lägga manuskriptet till den redan stora högen av andra otryckta dylika. När jag så kom på tanken att slutredigera och ge ut mina samlingar, tänkte jag även taga med Argus, på vilken jag - särskilt ifråga om den äldsta tiden - lagt ned rätt mycket arbete. I de första breven, jag utsände med subscriptionsinbjudan, uppgav jag också, att uppsatsen skulle inflyta i 2:a bandet. Ungefär en månad därefter överraskades jag av brev från en arkivarie, som upplyste, att även han på beställning av en firma utarbetat en utredning av kv. Argus, vilket hade skett 1920, men att den ännu ej hunnit tryckas. Då jag 1919 bedrev mina forskningar även i hans arkiv, omtalade jag öppet för honom min avsikt att göra en utredning av kv. Argus, som skulle publiceras i festskriften till Fredens invigning. När jag sammanträffade med honom en tid efter Zorns död, möttes jag av anmärkningen: "Zorn fick aldrig se brors utredning av Argus". Hade jag vetat om existensen av ännu en utredning, innan jag utsände min första subscriptionsinbjudan, skulle jag ej ha utlovat någon uppsats om Argus, då det naturligtvis är meningslöst, att två dylika samtidigt utkomma; nu anser jag mig ej hava rättighet att utan vidare slopa den.

I.

Tiden intill början av 1700-talet.

Viktigaste källor.

Rörande medeltida förhållanden hänvisas till förteckningen i boken om Storkyrkan. I övrigt ha följande källor kommit till användning:

Stockholms stads tänkebok fr. och med 1543 (Rådhusarkivet, Stockholm)

Stockholms stads skottebok fr. och med 1545 (Rådhusarkivet)

Stadens registratur (Rådhusarkivet).

Förteckning över fastighetsägarna i staden inom broarna 1766. (Rådhusarkivet).

Mantals- och andra längder (i Sandbergiska samlingen i Kammararkivet i Stockholm) omfattande åren 1582, 1589, 1627, 1628, 1629, 1631 för Stockholm.

Mantalslängderna för kv. Argus fr.o.m. år 1711 till mitten av 1800-talet (Stadens Arkiv på Riddarholmen).

Designationerna för de olika egendomarna i kv. Argus (Stadsingenjörskontorets arkiv).

Mantalslängderna för Stockholms stad åren 1620 och 1652, publicerade som bilagor till Samf. S:t Eriks årsböcker.

S:t Nikolai kyrkas vigselbok, utgiven av F.U. Wrangel som bilaga till Autografisk Tidskrift.

Studentmatriklar för Uppsala universitet m.fl.

F.U. Wrangel, Stockholmiana I-IV.

Lüdeke, Denkmal der Wiedereröffnung der Deutschen Kirche.

L.L.Bååth, Utredningar rörande statens mark och tomter i Stockholm, II.

G.V. Gyllensvärd, Om Tolagen samt Packhus- och Tullhusbyggnad i Stockholm, en historisk undersökning.

Olika årgångar av Samf. S:t Eriks årsbok och Personhistorisk Tidskrift samt diverse adresskalendrar för Stockholm.

Österlånggatan 51 och tomterna öster därom invid nuv.

Tullgränden.

För den följande framställningen är den av Lüdeke i hans Dis-
sertatio historica . . . publicerade kartan över Stockholm, vilken
av doktor L.M.Bååth visats avse tiden omkr. 1620, av den allra stör-
sta betydelse. Den är reproducerad i sin ursprungsstorlek å sid. 8½ .

Den 4 nov. 1465 stod i rådstugan hustru Cecilia Pelegrims och
upplät med samtycke av sin man, mäster Peder, till Olof Systerson
ett stenhus ovanför hennes eget, liggande vid Långa gatan "syndan
fran her Ladewich Westman och norden näst her Gerd Zode^{x)} hus mellom
thöm bodä östan mwr". Då man vet av skotteboken för åren 1460-68,
att Ladewich (Ludvig) Westman ägde hus i östra kvarteret, medan hu-
stru Cecilia och Gerd Zode voro skrivna i det södra, samt vidare
lämnar, att gränsen mellan bada kvarteren utgjordes av nuv. Tull-
gränden, kan man vara fullt säker på att hörnhuset, Österlånggatan
51, tillhörde borgmästaren Ladewich Westman. Huru denne kommit i be-
sittning av egendomen, framgår ej sökert av urkunderna, men sanno-
likt hade han ärvt den efter Hans Westman. Hans Westman och Lade-
wich Westman blevo bröder i S:t Gertruds gille åren 1433 och 1438
resp., där den senare var gärdeman 1442. I Helga Lekamens gille
blev Ladewich Westman ledamot 1451. Med samma släktnamn äro anteck-
nade i förteckningen över bröder i S:t Gertruds gille i Stockholm:
Hakon W. 1446, Göbel W. 1450 och Tideke W. 1451.

Som vi av det följande skola finna, rådde Hans Priwalk om
grannhuset i norr, som han tvivelsutan fått genom arv efter sin fa-
der, Peder Priwalk. Då den sistnämnde köpte sitt stenhus 1422 20/4

x) Han nämnes 1428 26/9 i Fundationsbrev för S:ta Barbaras kor i
Stockholms Storiyrka (se fröken Martha Voss' uppsats i Samf. S:t
Eriks årsbok, 1917) såsom boende vid Korntorget (Järntorget) på
norra sidan om herr Kristoffer van Dunsen. Zode skulle således ha
ägt södra delen (av åtminstone det västra partiet) av nuv. kv. Pro-
serpina och van Dunsen bott söder därom (d.v.s. i kv. Pluto), under
det att h. Cecilias egendom legat i norra hörnet av kv. Proserpina.
Den sistnämnda egend. ned till sjön tycks tidigare ha tillh. herr
Johan van der Beken.

och 1425, följde en tomt med nedanför, vilken på södra sidan gränsade till Hans Westmans stenhús. En källare intill denna tomt låg under Hans Westmans stenhús, men tillhörde ej honom utan grannhusets ägare, som vid ifrågavarande tillfälle sålde samma till Peter Privalk. Emellertid böt Hans Westman till sig källaren av Peter Privalk 1425 21/5 mot en tomt om 30 alnar, som han ägde nere i gränden på södra sidan vid sjön; dessutom gav Peter Privalk åt Hans Westman ett stycke (d.v.s. 40 alnar) brunt kumiskt tyg. Om här avses tomten på södra sidan av Hans Westmans gränd, är oklart, men då det står, att Privalk gjorde upplåtelsen (av källaren), är väl troligast, att det var fråga om Westmans gränd; Peter Privalks barn ägde tomterna på Westmansgrändens södra sida (se nedan).

Ludvig Westman har således kommit i besittning av egendomen vid något tillfälle mellan 1427 19/7 och 1460. Han uppträder i ämbetsboken (se Rådsmatrikeln) första gången 1440, då han får förtroendet att taga hand om nycklarna till inre och yttre Söderport, varför väl är troligt, att han redan den tiden var husägare.

Den 13 mars 1484 sålde han och hans hustru Birgitta till Knut Jönsson sitt stenhús jämte tre trädgårdar med grund och allt för 900 mark. Längden av stenhuset var vid gatan 20 (ev. 19) och 3/4 aln,^{x)} nere i gränden 18 alnar; längden av de tre trädgårdarna näst nedanför stenhuset utgjorde inalles 60 alnar och bredden nederst 13 1/4 aln. Här är antecknat, att Hans Privalk och köparen gemensamt skulle bruka muren mellan sina hus.

I samband med denna försäljning var det måhända som förlikning skedde 1485 6/8 mellan herr Lodvik Westman, hustru Elsebe (Hans Holmgerssons hustru) och Simon Fränsell beträffande en vinkällare, som han haft å deras vägnar. Hustru Elsebe var, som synes av det följande, syster till Hans Privalk. Förmodligen var det samme Symon Fränsell, som 1453 var närvarande vid sammanträde i S:t Gertruds gille. Hans hustru Aleta och hennes dotter Gertrud blevo systrar i Helga Lekar~~ens~~gille 1472.

Den 13 mars 1494 samtyckte rådet till att Knut Jönsson skulle

x) Längden vid Österlånggatan visar, med tanke på regleringen av fullgränden, varom mera i 2:a avdelningen, att egendomen under medeltiden kanske ej sträckt sig fullt så långt norrut som nu.

ha den byggning i herr Ludvigs gränd, som Olof Michelsson Kusen dittills haft, ty han var närmast därtill, emedan han höll gatan fri; dock tillades: "göre Olaff Michelsson licha fför bygninghan och göre stadenom ffult tomtöre". Att med herr Ludvigs gränd förstods den sydliga av de båda gränder, som gåeaa mellan Skeppsbron och Österlånggatan, delade det nuv. kv. Argus i tre delar, är påtseligt, eftersom borgmästare Ludvig Westman ägde det översta huset och, som vi av det kursiverade se, hela gränden, som han och hans efterföljare hade rätt att när som helst stänga av. Vid den undersökning, som gjorts ifråga om egendomen n:r 51 Österlånggatan, har påträffats en välvd portöppning, som helt säkert, ehuru kanske tillkommen först på 1700-talet (därom kan jag ej yttra mig), befinner sig vid den gamla ingången i gränden från Österlånggatan. Som vi finna av formuleringen, fick Knut Jönsson företrädesrätt till Kusens byggning, medan däremot själva tomten tycks ha varit stadens mark. Att gränder kallades Ludvig borgmästares gränd långt efter det att han sålt sin egendom där, är ingenting märkvärdigt; dylikt var ganska vanligt och var också förhållandet med hus, som ofta benämndes efter sina förra ägare i stället för efter dem, som innehade dem. När Westman dog, kan jag ej uppge; säkert är, att såväl han som hans hustru, Birgitta, voro i livet 1486 20/11.

Om Knut Jönsson var identisk med rådmannen med samma vanliga namn, är likaledes ovisst. Rådmannen satt i rätten 1496 och 1499, var gift med en dotter till borgmästaren Sander Leksson samt svåger till rådmännen Engelke Sanderson och Erik Jönsson. Inte heller har det varit möjligt att säkert avgöra, om det var han, som efterlämnade änkan Ingrid, omnämnd i tänkeboken 1506 7/12 och då bosatt i närheten av Söderport.

Visst är, att egendomen här vid nuv. Tullgränden gick till en brorsdotter, gift med Jens Eriksson från Åland (Marchusböle by i Finneströms socken), ty de uppläto 1507 19/4 till Måns Olssons hustru, Botilda, en gård i herr Ludvig borgmästares gränd östan mur, som Knut Jönsson förut köpt av herr Ludvig, utgörande hela gränden överst och nederst, vilken gård var belägen nederst i gränden på

norra sidan med en liten källare under stenhuset överst i gränden vid allmänningsgatan (ordet står som motsats till gränden, som var privat område), och samma källare kallas liten och uppges ligga mellan de andra två källarne. Gårdens längd var $16 \frac{1}{8}$ aln, dess bredd $13 \frac{3}{4}$ aln. Jöns Ericsson fick i stället jord på Åland. Visserligen finnes ingen komnatering i tänkeboken, och man skulle därför kunna tänka sig olika tolkningar; det troliga är väl, att eftersom hela gränden överst och nederst såldes, fråga var just om hela den egendom, som en gång i tiden tillhört Ludv. Westman och således även om huset uppe vid Långgatan. I skotteboken för år 1506 uppträder "Måns Olsson hustru Botildh Jönsse (de dit vj öre quit)". Året därpå saknas hon, men på samma plats står Måns kock med samma skattebelopp, varför man får antaga, att Måns kock och Måns Olsson voro samma person. Måns kock finnes ännu 1519. Ordet "kock" tyder på att mannen innehade något värdshus eller drev källarrörelse. För att Måns kock och Måns Olsson voro identiska, talar också, att i stället för Måns kock, som upptages i skotteboken för 1516-19 (1520 saknas) och år 1521 ersatts med Magnus kocks hustru, året därpå står hustru Botilda Kocks, således med precis samma förnamn som Måns Olssons hustru. Hon förekommer ännu 1523 men saknas sedan. Förmodligen blev Måns kock Olsson halshuggen år 1520.

För de närmast följande hundra åren har jag inga säkra uppgifter att lämna om egendomen. Vid arvskifte efter Olof Knutsson omtalas änkans, n. Annas, säteshus nedanför Jören Beniches hus mot Järntorget, vilket 1587 12/7 tilldelades Olof Knutssons broder Erik Knutsson och medarvingar (hans syskonbarn); kan vara detta. I sina Stockholmiana I-IV sid. 388, omtalar greve F.U. Wrangel, huru Håkan Kristersson den 12 mars 1621 upplåter till Henrik Lemmens ett stenhus vid Österlånggatan, liggande mellan Olof Mårtenssons och Urban Michelssons hus, vilket möjligen var detta. (Priset var 1200 daler svenskt mynt och en skänk till hustrun av 50 daler). I 1620-års mantalslängd, publicerad som bilaga till Samf. S:t Eriks årsbok, upptages på sid. XVII i södra kvarteret: "Olof Mårtensson Rådman besitter sitt eget hus" och strax ovanför i östra kvarteret

ret: "Hans Urbanssons huus besitter Tomas Parker". (Tomas Parker, även kallad Tomas engelsman, innehade från 1605 Källaren Lånen). Mellan dem finnes intet av ovannämnda namn, Håkan Kristersson och Henrik Lemmens. Härvid är dock att märka, att det år 1620 upptagna Hans Urbanssons hus sannolikt var ett annat, nämligen ett i Fru Gunillas gränd. I mantalsförteckningen för år 1628 står Henrik Lemmens skriven här med inalles 5 personerna hushåll, och året därpå har hushållet ökat till 6 personer. Han finnes kvar ännu i 1652 års mantalslängd (Bilaga till Solf. S:t Eriks årsbok, sid. LXXIV) med hustru, 2 drängar och 2 pigor. Till yrket var han grosshandlare. I den designation, som åtföljde 1681 års fastobrev för greve Nils Brahe, då denne köpte in den stora tomt, som sedan uppläts till tull- och packhusens byggnad, omtalas ännu Lemmens' tomt uppe i nordväst. Intresserade läsare hänvisas till G.V. Gyllensvärds Om Tolagen etc. samt L.M. Bääths Utredningar II, i vilket sistnämnda arbete finns återgiven en förträfflig karta över kv. Argus för denna tid. Av designationen kan förtjäna att påpekas, att packhusomtens södra gräns (som gick på norra sidan av "en liten igenstängd gränd", tydligen herr Ludvigs gränd, sedan Kokhusgr.), utgjorde i längd från Skeppsbron 62 alnar upp till Lemmens' tomt, så 9½ aln på västra sidan norrut, därifrån vidare på södra sidan utmed Lemmens' hus och fram till Österlånggatan 40 alnar, så att hela längden av tomtens södra del 1628 (se nedan) uppgavs sträcka fram till Österlånggatan till 40 ¾ aln i stället för 40; skillnaden kan bero på att man vid det senare tillfället räknade med en annan, något större aln.

Om Lemmens lämnar Lüdeke i sin bekanta bok: Denkmal der Wieder-Eröffnung der Deutschen Kirche in Stockholm, 1821, en del uppgifter, till vilka hänvisas. Något kan ju nämnas här. Henrik Lemmens var född i Neustadt i Mecklenburg 1590 10/5. Hans fader var Hans L., borgare där, och modern hette Marg. Fräseken. Han gav sig i tjänst hos sin morbroder, Peter Kruse, tillsammans med vilken han kom till Stockholm i början av 1600-talet.^{x)} Efter 15 års troget arbete upptogs

x) Lüdeke uppgiver år 1604, vilket måste vara felaktigt, emedan Peter Kruse upptogs som bosatt här redan år 1603.

han som delägare i firman och gifte sig strax därefter, nämligen den 5 dec. 1619, med jungfru Margareta, dotter till handelsmannen Hans Meyer, med vilken han levde i ett 38-årigt äktenskap. Av de 4 söner och 9 döttrar, som föddes, överlevde en son och 4 döttrar, likaså hustrun. Tyska församlingen valde honom först till "Vorsteher" och sedan till "Aeltesten", och i anledning härav fanns hans namn, Henrich Lemnis, på tornets största klocka, gjuten 1654 (förstörd genom branden 1878). Han dog den 18 sept. 1657 och begrovs 9 dagar senare. Av de många barnen blev dottern Anna 1654 3/12 gift med köpmannen Tobias Olphen från Braunschweig, och efter dennes död, som inträffade 1663 3/8, trädde hon 1669 8/6 i äktenskap med häradshövding Andreas Stjernhök. Det tycks som om änkan, hustru Margareta, ägt huset till sin död, för vilken Lüdeke uppger 1684, och att det därefter gått till mågen Stjernhök, vilkens namn återfinnes på 1703 - års karta. Angående honom se Anreps Ättartavlor.

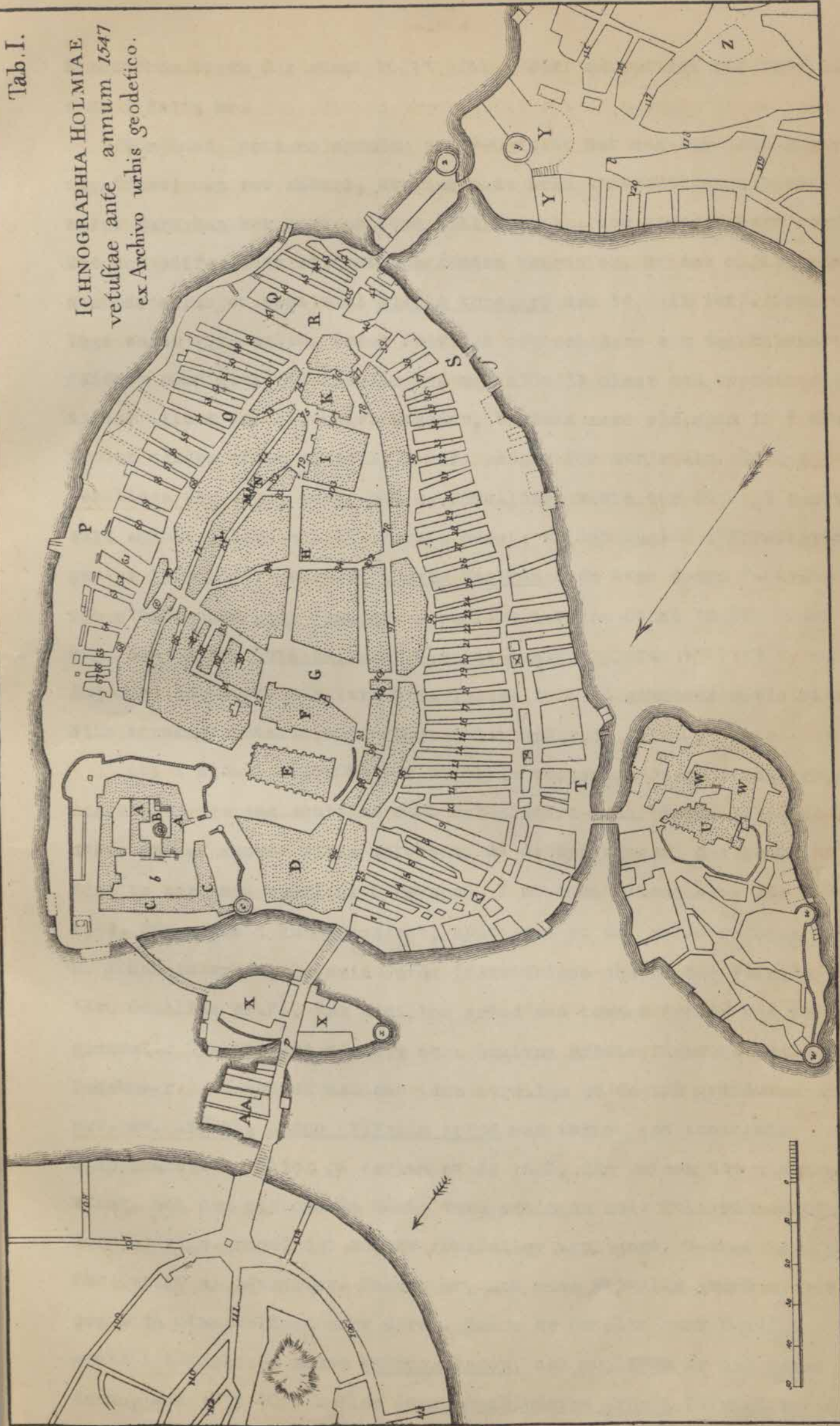
Den Petrus Lemmens, som blev student i Uppsala 1679 1/3 och då ej avlade ed (var alltså minderårig), var kanske sonson till Henrik Lemmens, ty enl. Sv. Ättartal, band 11, sid. 286, fanns en son till Henrik Lemmens' son Petter och hans hustru Kristina Rothlöben, som även hette Petter och var född på 1660-talet, vistades i Uppsala 1684 och ännu levde 1712. Vidare inskrevs som student i Uppsala år 1669 Ericus Lemmens och Johannes Lemmens, tillhörande Upplands nation. x)

I Sandbergska saml. Y.Y. 13 finnes å fol. 9096 och följ. "Boskapslängden utaf Sthlms stad som opa richzdagen anno 1627 in januario bleff bewilliat att göra vthaf Boskapskielpen". Här upptages Henrich Lementz som ägare av två hästar. I "Klöff Skattz Lengd Aff

x) I Sv. Ättartal(11:286) förekomma Johan L., född omkr. 1658, d.og. 1691, varvid han kallas vällärd, såsom son till Petter Henriksson L. och alltså broder till ovannämnde Petter L. Däremot finnes ingen Erik L. upptagen där, men man får väl antaga, att han var broder till Johan L.

Tab. I.

ICHNOGRAPHIA HOLMIAE
vetustae ante annum 1547
ex Archivo urbis geodetico.

Stockholms Stadh för Åhret 1631" (fol. 9242) saknas däremot hans namn i östra kv.

För Hans Westmans egendom på 1420-talet har man inga sifferuppgifter; man vet endast, att han ägde hela tomtsträckan ned till sjön. Huru han böt bort en tomt till Privalk, har redan blivit nämnt. Vad den södra sidan av Westmansgränden beträffar, är det möjligt, att han här sålde en tomt till Niklas torškare den 19 juli 1427. Dess läge sådes vara mellan Peter Privalks arv och Hans van der Bekens "Nidre näst sionom"; längden ned mot sjön 31 alnar och bredden ovan till 11 alnar och ett halvt kvarter, bredden nere vid sjön $12 \frac{1}{2}$ aln. Tomten såldes efter alnatal, 2 mark pengar för varje aln. Om det verkligen var denna tomt, som då försålles, måste den dock på något sätt kommit tillbaka till översta huset, ty den ingick i försäljningen av 1484 13/3. Således, Ludvig Westman ägde även denna fastighet och efter honom knut Jönsson. Sannolikt har den också ingått i det köp, som hustru Botilda, Hans Olssons hustru, gjorde 1507 19/4, som jag nyss talat om, och vari även ingick tomt på grändens norra sida. Nils torškare omtalas som broder i S:t Gertruds gille.

Att i detalj redogöra för de olika tomternas öden, deras uppdelningar och sammanslagningar samt deras ägare under årens lopp är svårt och av mycket ringa intresse, då de byggningar, som kanske funnits här, äro spårlöst försvunna. I stadens räkenskaper för år 1553, förvarade i kammrararkivet, uppräknas en del gränder östan mur: S. Johannis gränd, Severin Jutes (förmodligen den nu igenstängda "Fru Gunillas gr."), Fru Gunillas gränd med tornet (efter vad registrator Gyllensvärd visat i ovan angivna arbete identisk med nuv. Packhusgr.), Lasse skomakares (den nordliga av de två gränderna inom nuv. kv. Argus), Lasse Privalks gränd med tornet och konungens skeppstakel. En blick på kartan av år 1620, där tornen äro utsatta, visar, att den sistnämnda måste vara antingen nuv. Tullgränden eller Herr Ludvigs gränd; det senare förefaller troligast. Namnet har jag för övrigt ej påträffat. Säkert är, att Hans Privalks gränd ej var densamma utan belägen norr därom. Samma år omtalas Herr Ludvigs gränd i tänkeboken såsom Kokhusgränden, och möjligen är det också denna, som 1555 10/7 kallas Jöns tunnbindares gränd. Däremot tycks

Rasmus Skånings gränd, brukat i tänkeboken t.ex. 1563 3/11, 1575 29/4, 1627 8/12, ha varit nuv. Tullgränden, på vars norra sida han ägde hus.

I tänkeboken för den 20 febr. 1626 omtalas, nuru Petter Kruse till Mullerstad och Ornäs då upplät till Kristoffer Kijtz bagare ett korsverkshus med grund östan till i Rasmus Skånings gränd på norra sidan. Längden av huset var 14 $\frac{3}{8}$ aln. En tomt ovanför, som ingick i köpet, var i längd 10 alnar; både huset och tomten sträckte sig mellan gatorna. Priset var 700 daler svenskt mynt. Petter Krus upptages här i skotteboken under åren 1603-1607 och Kristoffer Kijtz bagare från och med 1612.

Den 8 december 1627 upplät samme Petter Kruse till Mullerstad och Ornäs, ståthållare över Sätre, till samme bagare Kijtz ett korsverkshus i Kallhusgränden på södra sidan; priset var 220 daler silvermynt. Den 26 febr. 1627 upplåto kungl. maj:ts tjänare Jöns Martensson speleman, Olof Göstafsson silverknecht såväl å egna som övriga medarvingars vägnar, Lyrkoherdens i Långtora mäster Nikolais och borgarens å Norromalm Rasmus skräddares, vägnar till Kristoffer Kijtz bagare ett förfallet stenhus i Tullgränden mellan Hendrich Lemmens' och Kristoffer bagares hus. Priset var 680 daler och vanlig föräring. Eftersom det då upplåtna stenhuset låg intill Lemmens' hus, måste det ha varit den översta av de egendommar, som Kijtz köpt in här, och torde ha varit den lilla fastighet, som borgmästare Seger Svanberg (se nedan) i en senare tid salde till grannen vid Österlånggatan. På östra sidan därom skulle å ha befunnit sig Kijtz' korsverkshus, upplåtet 1627 8/12, motsvarande det, som sedan kom till Georg Brun (alltså nr 5 i kv. Argus). Därpå följde den lilla tomten och sist korsverkshuset, omnämnt 1626 20/2. Om denna konstruktion är riktig, skulle ännu en egendom ha funnits, antingen det nu var ett hus mellan de 1627 förvärvade, det förfallna stenhuset och korsverkshuset, eller en fastighet längre ned åt Skeppsbron. Det är möjligt, att även denna vid något tillfälle inköpts av Kijtz.

Peter Kruse, villen såsom ovan sagts, strax före år 1604 kom

till Sverige tillsammans med sin systerson, Henrik Lemmens, står samma år antecknad som härbergerare i östra kvarteret. Var en tid föreståndare för Lyska församlingen i Stockholm. En dotter, Margareta, var gift med borgmästaren i Norrköping Nils Månsson Dureel. Självt var Petter Kruse måg till Ingevald Olofsson och kom därigenom att bli ägare till n:r 2 Lindstugatan, en stenbod i Bredgränden samt en träbod på Södermalm, som efter hans död upplätos till Robert Rindt; priset var 3000 rdl in specie och upplåtelsen är antecknad i tänkeboken för den 11 febr. 1646. Peter Kruse står skriven som husägare (i kv. Argus) i mantalsförteckningen av år 1620, Kristoffer bagare 1628 (hushållet: 3 personer), 1629 (7 personer) och 1652 (10 personer; han, hustrun, 4 gesäller och 4 pigor). I den ovan omtalade boskapslängden från januari 1627 upptages Kristoffer bagare som ägare av 2 hästar och i klövskattelängden för år 1631 av 2 hästar, 3 kor och 2 svin. Rörande Peter Kruse hänvisas i övrigt till Lüdekes Denkmäl och Anreps Svenska Adels Ättartavlor.

Tidigare ha Rasmus Skåning och Sven Persson ägt hus här. De omtalas i ett odaterat brev från tiden närmast före 1585, utfärdat av konung Johan III. Redan den 29 april 1575 tilldelades borgmästaren Matts Perssons styvbern två bodar nedanför Matts Perssons hus samt två ständelverksbodar och två träbodar i Rasmus Skånings gränd, medan Matts Persson bl.a. fick två träbodar och en ständelverksbod i samma gränd. Vid arvskiftet 1571, antecknat i tänkeboken för 1576 2C/2, mellan honom och Pelle Persson omtalas en inteckning på 1450 mark, som den sistnämnde hade i Rasmus Skånings sätehus östan till, varvid hela husets värde angavs till 4000 mark; de 1450 marken utgjorde Pelle Perssons framlidna hustrus fäderne och möderne. I samma arvskifte omnämnes även Rasmus' son Peder Rasmussen. I skotteboken för 1559 återfinnes Pelle Persson här, förmodligen var han svärfader till Rasmus Skåning.

På obekant sätt kommo de nedersta egendomanna (n:r 4 och 5 i kv. Argus) till kassören Josef Brehmer, som den 14 juli 1692 till styrmanden Anders Kristianson Leth (även kallad Luth och Lätt etc.) sålde ett sitt af fri och egen grund vid Skeppsbron och Tullgränden

belägna stenhus. Priset för detta, motsvarande nuv. n:r 5 i kv. Argus, var 9100 daler kmt. Fastebrev utfärdades för köparen 1692 23/9, varvid återropades brev av 1656 21/3, som således torde vara datum för Brehmers fastebrev (eller den persons, från vilken han ärvt huset). Den 28 jan. 1707 sålde hustru Sara Schar (eller Schur), änka efter skeppare Anders Lutt (vigsel ägde rum 1698 23/10 mellan vinskänken Anders Kristiansson Lätt och Sara Melchiorsdotter Schajr); tydligen identisk med förut nämnde styrmannen Anders Leth, för 11800 dal. kmt. och en äreslänk av 200 daler till Georg Bruun (även skrivet Broun) det stenhus i Solgränd, som kallas Lilla Solen. Fastebrev utfärdades den 18 mars 1707, varvid återropades mått på längd och bredd, uppgivna i brev av 1656 21/3 och 1692 23/9 (det förra har jag ej återfunnit och i det senare ej påträffat måtten, se ovan). På grund av att adjektivet "Lilla" skjutits in framför "Solen", får man väl taga för givet, att denna källare ej är identisk med 1605-års Solen, utan tillkommit i en senare tid. I alla händelser låg ej 1605 års privilegierade källare Solen här år 1605. Hörande samma källare hänvisas för övrigt till följande ur Nya Dagligt Allehanda för 1921 14/12 hämtade notia.

"Lilla Solen.

I Restauratören berättas om ett ännu kvarstående källarhvalf, hvilket under 1700-talet var restaurant och hette Lilla Solen. Det tillhör huset n:r 40 Skeppsbron.

Detta hus är i sitt nuvarande skick byggt af Tessin d.y. och alltså ett hus med anspråk på att anses som vackert. Den omtalade källaren ligger vid Solgränd, som sannolikt fått sitt namn efter källaren Lilla Solen, som på 1600-talet här öppnades af Anders Leht.

Stället omtalas i Bellmans diater och kallas i handlingarna äfven "Halfva Solen", "Förgyllda Solen" och "Midnattssolen".

Handelsman Georg Broun fortsatte rörelsen och hade äfven rum för resande. Det omtalas, att Broun endast efterlämnade 16,600 daler kopparmynt, i hvilken summa äfven ingick vinlagret: 1/2 oxhufvud franskt vin, 1/2 dito bittervin, 1 anlare protugisiskt vin,

1:a konjekt, allt värderadt till 312 daler kopparmynt.

Efter Brouns död gick rörelsen genom flera nu okända händer, och man vet blott att krogen, som Lilla Solen numera kallades, i mitten af 1700-talet innehades af packhuskarlen Johan Engren och sedermera af sjömansänkan Maria Loo samt på 1770-talet af tullbesökarenskan Boström. Den hade då numret 257 bland näringsställena i Stockholm. Därefter försvann Lilla Solen från firmamentet efter att under omkring ett sekel ha varit restaurant af växlande beskaffenheter. Det var alltså under restaurantens allra sista tid som Bellman brukade besöka densamma." Josef Brehmer ägde även korsverks-hus nedanför Lilla Solen, som han 1692 28/3 sålde till Roland Eliesso, vilken därpå erhöll stadens fastebrev 1693 13/3. Priset var 200 daler kmt. Tomten beskrives sålunda: Läget nere vid Skeppsbron i hörnet vid Tullgränden. Bredden var på västra sidan utmed det hus, som Brehmer förut sålt till styrmannen Anders Luth, ifrån stora Tullhusgränden in till "Besökarestugan" och mitt igenom den lilla gränden 19 1/4 aln (gränden var alltså här inräknad); därifrån i längden utmed Packhus- eller stora Sjötullsgränden och besökarestugan från Anders Luths hus och tomt österut in till en vinkel vid packhusets portgång 13 alnar, därifrån en vinkel så bred som gränden är på den sidan åt packhusportgången i herr Brehmers korsverks-hus' hörn 5 alnar, därifrån i längd från korsverks-huset och öster utmed packhusportgången fram jämt med packhushörnet eller lastagien (Skeppsbron) 32 alnar, därifrån i bredden på den östra sidan utmed lastagiegatan från packhusportgången och söderut till stora Tullhusgrändshörnet 18 1/2 aln, längden av den södra sidan från hörnet av lastagien eller Skeppsbron upp till Luths hus 42 alnar. Här byggde köparen ett ståtligt stenhus. På kartan av år 1701 upptages också detta stenhus med utsatta matt till vilka hänvisas och som stämna bra med det föregående. Närande gränden norr om Roland Eliessons hus se Gyllensvärds avhandling (not a sid. 12) ävensom senare avdelningen av denna uppsats.

Den 11 aug. 1645 gjordes ett 1:a uppbud och den 18 aug. ett 2:a uppbud på sal. Johan Aristoffers arvingars bod i Packhusgränden, men

det uppgives ej å vilken sida av gränden den befann sig. Icke heller förekommer något 3:e uppbud, lika litet som därpå följande upplåtelse. Måhända var ägaren rådmannen Johan Kristoffersson (kanske en son till Kristoffer Ritz?).

Österlånggatan 49.

Denna egendoms anor äro mycket gamla, ty ägarelängden kan sannolikt föras tillbaka ända till 1370 8/10. Nämda dag stiftade Bracheles änka, hustru Gertrud Hansten, en prebenda i S:t Andreas' kor i Stockholms Bykyrka och skänkte därvid bl.a. ränta "in curia Godzscaldi Wremesken videlicet in eius fundo juxta Johannes remaslaghara ex opposito Jacobo Dethmarssone in parte ciuitatis orientali situatis quatuor marchas denariorum", d.v.s. en ränta av 4 mark penningar i Godskalk Wremeskens hus intill Johannes remslagares, tvärs över Jakob Detmarssons på andra sidan gatan, i östra kvarteret av staden. Som vi sedan skola se, ägde borgmästare Godskalk Wermeskerke (Wermeskerke) stenhuset närmast norr om detta hus, vilket åter var hörnhuset av nuv. Packhusgränden. Man torde därför ha rättighet att som sannolik ägare av denna fastighet (n:r 49) den 9 okt. 1370 antaga Johannes remslagare. Den egendom, som låg tvärs över Wermeskerkes, d.v.s. n:r 45, tillhörde då samtidigt Jakob Detmarsson.

Från denne första ägare, som man känner, kom huset på obekant sätt till hustru Katarina Kallendorps. På grund av namnets ovanlighet har man skäl misstänka, att hon var besläktad med rådmannen Bertold Kallendorp, omtalad som rådman 1402 9/8, kanske rent av varit hans hustru. En Hans Callendorp (med dåliga affärer) omtalas i Stockholms stads jordebok 1438 27/1. Bland före 1421 avlidna syskon i Helga Lekamens gille uppräknas Katarina Kallendorps. Efter Katarinas död delades egendomen mellan barnen så, att sonen Nickel Kastorp fick hälften samt herr Tideman van Werden och hans syster tillsammans den andra hälften. På grund härav förefaller det sannolikt, att hustru Katarina varit gift tre gånger, nämligen 1:o) med en Kastorp, 2:o) med en van Werden 3:o) med en Kallendorp. Namnet Kastorp är ganska vanligt i tyska urkunder. Under 1300-talet förekomma Johannes A., "servus Ludekini suxtehövde" och Johannes A., "Pächter des Hofes

zu Grönau", den förre nämnd 1352 26/2, den senare 1380 2/12. Vidare omtalas advocatus Hinke k. 1391 13/11, Einze k. 1410 och hans änka Anna 1418 15/6; Gobele k. och hans broder Johannes 1422; rådmannen i Pernau Hinr. k. 1410. Mera kända äro borgaren i Lybeck Hans K. 1458-79 samt hans broder borgmästaren Hinrik k. 1462-81. En Gerhard k. i Dortmund omtalas 1435 12/6 och 1457 7/2; Godeke k. 1470 22/3 o.s.v. Mickel Kastorp gick in i Helga Lekama gille senast 1422.

Med namnet van Werdhen finns det en mängd personer i Stockholm i början av 1300-talet. Bland dessa är den mest bekante Johannes van Werden. Han var gift med Gertrud, dotter av Tideman Friis (omtalad i Stockholmsurkunder 1282-1318, vilket sistnämnda år han ännu levde; död före 1323 13/3). Två bröder till denne Johannes Werdhen voro de 1323 omtalade Arnold W. och Andreas w. Som barn till ovannämnda h. och Gertrud och Johannes W. förekomma samma år Johannes/Ambrosius; en annan släktinge var Giseke w., även nämnd detta år som borgare i Stockholm. I tyska urkunder omtalas Hartwig v. Werden, lybsk köpman och älderman för lybeckarne i Brygge 1347 28/5; Heinr. v. W., Hansans älderman i Brygge 1382; Claves v. W. 1409 5/6. Den omtalade Tideman v. Werden var måhända sonson till någon av de tre bröderna Johannes, Arnold eller Andreas. Kan tillägga, att en Hans v. Werden var närvarande vid sammanträde i S:t Gertruds gille 1419. Fad beträffar den herr Tideman v. Werden, som var son till hustru Katarina Kallendorps, så var han säkert identisk med den präst i Stockholm, som 1405 undertecknade stadgan för Helgalekamagillet och 1421 var dess älderman. Han levde ännu 1439 20/8. Se boken om Storkyrkan.

Den 20 april 1422 sålde Michel Kastorp till Peter Privalk hälften av stenhuset näst sunnan herr Godskalk Warmeskerkes stenhus samt hälften i tomten nedom stenhuset, vilken räckte ned till sjön; längden av tomten var 48 alnar, bredden nere vid vattnet 17 alnar och på södra sidan näst Hans Westmans stenhus 33 alnar; i köpet ingick en källare näst intill tomten, vilken befann sig under Hans Westmans stenhus. Priset var 500 mark. År 1425 upplät herr Tideman van Werdhen sin och sin systers del, som var hälften i förenämnda stenhus samt hälften i tomten, för vilket Peter Privalk betalade 250 mark